

نظام اقتصادی اسلام

مبانی، اهداف، اصول راهبردی و اخلاق

سیدحسین میرمعزی

شناسنامه پژوهشی اثر

عنوان طرح : نظام اقتصادی اسلام

پژوهشگرده: نظام‌های اسلامی، گروه علمی: اقتصاد، محقق: سیدحسین میرمعزی

ارزیابان علمی: آقایان سید عباس موسویان، مجید رضایی

موضوع اصلی: نظام اقتصادی اسلام

موضوع فرعی: مبانی، اهداف، اصول راهبردی و اخلاق

نظام اقتصادی اسلام مبانی، اهداف، اصول راهبردی و اخلاق

سید حسین میرمعزی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

طراح جلد: سید ایمان نوری نجفی

چاپ اول: ۱۳۹۰ شماریان: ۲۵۰۰ نسخه

قیمت: ۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۸-۱۰۵-۷

چاپ و صحافی: چاپخانه سحاب

ترجمه: میرمعزی، سید حبیب، ۱۳۳۰-

عنوان و نام پدیدآور: نظام اقتصادی اسلام، مبانی، اهداف، اصول راهبردی و اخلاق / سید حسین میرمعزی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۹.

مشخصات فیزیکی: ۵۲۳ ص.

قیمت: ۸۰۰۰۰ ریال شابک: 978-600-108-105-7

وضعیت فهرست‌نویسی: فبا

یادداشت: کتابخانه: ص ۵۲۳-۵۲۴، همچنین به صورت بر روی یک یادداشت: ندیده.

موضوع: اسلام و اقتصاد.

نسخه افزود: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

ردیفی کنگره: ۱۳۸۹ ع ۹ م ۲۳۰/۲۳۱ BP

رده‌بندی دبی: ۲۹۷/۲۸۳۳

شماره کتابخانه ملی: ۲۱۴۶۰۱۱

فروشگاه و نمایشگاه دائمی: تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶.

تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۲۳۴۱

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

فهرست اجمالی

۲۷	پیشگفتار
۳۱	مقدمه
۳۳	فصل مقدماتی: مفهومی‌ها و کلیات
۵۷	بخش اول: مبانی بینشی نظام اقتصادی
۶۱	فصل اول: معرفت‌شناسی
۷۵	فصل دوم: خداشناسی (رابطه خداوند با جهان، طبیعت و انسان)
۹۷	فصل سوم: جهان‌شناسی
۱۱۱	فصل چهارم: انسان‌شناسی
۱۲۱	فصل پنجم: جامعه‌شناسی در نگرش اسلامی
۱۳۵	ضمیمه بخش اول: مبانی معرفت‌شناختی از دیدگاه اسلامی
۱۴۹	بخش دوم: هدف‌های کلان نظام اقتصادی اسلام
۱۶۱	فصل اول: مفهوم سعادت و هدف غایی نظام اقتصادی اسلام
۱۷۵	فصل دوم: هدف‌های میانی نظام اقتصادی اسلام
۱۸۹	فصل سوم: هدف‌های عملیاتی نظام اقتصادی اسلام
۱۹۹	فصل چهارم: ارتباط هدف‌ها و مقایسه آن با هدف‌های نظام سرمایه‌داری

بخش سوم: اصول راهبردی.....	۲۰۹
فصل اول: حاکمیت مصالح فرد و جامعه در حوزه اقتصاد.....	۲۱۲
فصل دوم: آزادی‌ها و مسئولیت‌های اقتصادی مردم.....	۲۴۵
فصل سوم: دولت در نظام اقتصادی اسلام.....	۲۷۱
فصل چهارم: مالکیت مختلط.....	۳۰۷
فصل پنجم: توزیع ثروت‌ها و درآمدها در نظام اقتصادی اسلام.....	۳۳۹
فصل ششم: تحریم ربا (بهره).....	۴۰۱
فصل هفتم: رقابت و تعاون.....	۴۱۹
بخش چهارم: اخلاق اقتصادی و کارکرد آن در نظام اقتصادی اسلام.....	۴۴۹
فصل اول: مفهومی‌ها و کلیات.....	۴۵۷
فصل دوم: اخلاق اقتصادی اسلام.....	۴۶۹
فصل سوم: کارکرد اخلاق اقتصادی در نظام اقتصادی اسلام.....	۵۳۱
فصل پایانی: مقایسه نتیجه‌ها.....	۵۳۹
کتابنامه.....	۵۴۵
فهرست آیات.....	۵۶۵
فهرست روایات.....	۵۸۳
نمایه.....	۵۸۵
نمایه موضوعی.....	۵۹۳

فهرست تفصیلی

۲۷	پیشگفتار
۳۱	مقدمه
۳۳	فصل مقدماتی: مفهوماها و کلیات
۳۳	تعریف نظام
۳۴	انواع نظامها
۳۵	تعریف نظام اقتصادی
۳۹	دو نگرش به نظام اقتصادی
۴۱	روشهای مطالعه نظامهای اقتصادی
۴۱	۱. روش بررسی تاریخی
۴۱	۲. روش بررسی عملکردی
۴۱	۳. روش بررسی تحلیلی
۴۱	رابطه نظام اقتصادی با سایر مقولات اقتصادی
۴۱	رابطه نظام اقتصادی، حقوق و اخلاق
۴۳	رابطه نظام اقتصادی و علم اقتصاد
۴۵	نظام اقتصادی اسلام
۴۷	یک. مفهوم الگو در تعریف نظام اقتصادی اسلام
۴۷	دو. الگوهای رفتاری و الگوهای روابط

سه. شرکت‌کنندگان در نظام اقتصادی.....	۴۸
چهار. منابع.....	۴۸
پنج. مبانی بینشی.....	۴۸
شش. هدف‌ها.....	۴۹
هفت. اصول راهبردی.....	۵۰
دو ویژگی اساسی نظام اقتصادی اسلام.....	۵۰
یک. نظام اقتصادی اسلام نظامی دستوری.....	۵۰
دو. نظامی مبتنی بر مبانی بینشی اسلامی.....	۵۱
روش کشف نظام اقتصادی اسلام.....	۵۱
۱. منابع کشف نظام اقتصادی اسلام.....	۵۲
۲. عناصر نظام اقتصادی اسلام.....	۵۳
۳. روش استنباط مبانی بینشی، اصول راهبردی و هدف‌های نظام اقتصادی.....	۵۵
بخش اول: مبانی بینشی نظام اقتصادی.....	۵۷
مقدمه.....	۵۹
فصل اول: معرفت‌شناسی.....	۶۱
۱. انواع واقعیت.....	۶۳
۲. انواع شناخت.....	۶۳
۳. مفهوم‌های ارزشی.....	۶۶
۴. ابزار شناخت.....	۶۹
۵. منابع شناخت.....	۶۹
۶. ارزش شناخت.....	۷۰
فصل دوم: خداشناسی (رابطه خداوند با جهان، طبیعت و انسان).....	۷۵
الف) رابطه خداوند با جهان هستی.....	۷۷
۱. خالق.....	۷۷
۲. مخیی.....	۷۷
۳. مالک.....	۷۸
۴. ملک.....	۷۸

۵. ربّ.....	۷۹
۶. حافظ.....	۷۹
۷. مراقب.....	۷۹
۸. محیط.....	۸۰
۹. قیوم.....	۸۱
۱۰. قمال ما یشاء.....	۸۱
۱۱. هادی (تکوینی).....	۸۲
۱۲. عادل.....	۸۲
آفرینش موزون جهان هستی.....	۸۳
افاضه وجود براساس قابلیت‌ها.....	۸۳
عدالت در جزا و پاداش.....	۸۴
ب) رابطه خداوند با انسان‌ها.....	۸۵
۱. ولی.....	۸۵
۲. هادی (تشریعی).....	۸۵
۳. رزاق.....	۸۷
۴. رحمان و رحیم.....	۸۹
۵. غفار و تواب.....	۹۰
۶. شاکر.....	۹۰
۷. وکیل.....	۹۱
۸. نصیر.....	۹۲
۹. شهید.....	۹۳
۱۰. سریع الحساب والعقاب.....	۹۳
تفاوت خداشناسی در اسلام و لیبرالیزم.....	۹۴
فصل سوم: جهان‌شناسی	۹۷
الف) هدف‌داری.....	۹۹
ب) حرکت به سوی خداوند.....	۱۰۰
ج) اختصاص به انسان.....	۱۰۰
د) برخورداری از خزائن غیبی.....	۱۰۱

ه) محل آزمایش.....	۱۰۵
و) برخورداری از نظام متقن علی و معلولی.....	۱۰۷
تفاوت جهان‌شناسی از دیدگاه اسلام و سرمایه‌داری.....	۱۰۸
فصل چهارم: انسان‌شناسی.....	۱۱۱
الف) هدف آفرینش انسان.....	۱۱۱
ب) دو بعدی بودن انسان.....	۱۱۲
ج) مختار بودن انسان.....	۱۱۴
د) ارزش‌های اخلاقی انسان.....	۱۱۶
ه) خلیفه بودن انسان.....	۱۱۸
تفاوت انسان‌شناسی از دیدگاه اسلام و سرمایه‌داری.....	۱۲۰
فصل پنجم: جامعه‌شناسی در نگرش اسلامی.....	۱۲۱
الف) فرد و جامعه از دیدگاه قرآن.....	۱۲۲
ب) سنت‌های الهی حاکم بر جوامع انسانی.....	۱۲۸
۱. سنت نیک‌بختی و بدبختی جوامع.....	۱۲۸
۲. تقوا، سبب نزول برکات الهی.....	۱۲۹
۳. شکر، سبب فزونی نعمت‌ها.....	۱۳۰
۴. عدل، سبب افزایش برکات.....	۱۳۱
تفاوت نگرش اسلام و لیبرالیسم.....	۱۳۲
خاتمه.....	۱۳۴
ضمیمه بخش اول: مبانی معرفت‌شناختی از دیدگاه اسلامی.....	۱۳۵
اثبات واقعیت.....	۱۳۵
انواع واقعیت.....	۱۳۷
امکان شناخت.....	۱۳۷
انواع شناخت.....	۱۳۸
ابزار شناخت.....	۱۴۱
حس.....	۱۴۲
عقل.....	۱۴۲
قلب.....	۱۴۳

۱۴۳.....	منابع شناخت.....
۱۴۳.....	ارزش شناخت.....
۱۴۴.....	معیار بازشناسی شناخت‌های حصولی.....
۱۴۵.....	ارزشیابی قضایای اخلاقی و حقوقی.....
۱۴۶.....	معیار بازشناسی علوم حضوری.....
۱۴۷.....	مناشئ خطا در علوم حضوری.....
۱۴۷.....	تفسیر ناصحیح از علم حضوری.....
۱۴۸.....	خطا مثال متصل با مثال منفصل.....
۱۴۸.....	راه‌های پی بردن به خطا در علم حضوری.....
۱۴۸.....	۱. ارجاع شهود مشوب به خطا به شهود معصوم.....
۱۴۸.....	۲. تورین شهود مشوب به خطا با اصول برهانی حکمت متعالیه و عرفان نظری.....
۱۴۹.....	بخش دوم: هدف‌های کلان نظام اقتصادی اسلام.....
۱۵۱.....	مقدمه.....
۱۶۱.....	فصل اول: مفهوم سعادت و هدف غایی نظام اقتصادی اسلام.....
۱۶۱.....	سعادت فرد.....
۱۶۲.....	تحلیل لذت و سعادت.....
۱۶۸.....	سعادت جامعه.....
۱۶۹.....	زندگی گوارا.....
۱۷۲.....	هدف غایی نظام اقتصادی اسلام.....
۱۷۵.....	فصل دوم: هدف‌های میانی نظام اقتصادی اسلام.....
۱۷۶.....	الف) عدالت اقتصادی.....
۱۷۶.....	اهمیت عدالت اجتماعی.....
۱۷۸.....	مفهوم عدالت اقتصادی.....
۱۷۹.....	مؤلفه‌های عدالت اقتصادی.....
۱۸۰.....	ب) امنیت اقتصادی.....
۱۸۰.....	۱. مفهوم امنیت و امنیت اقتصادی.....
۱۸۱.....	۲. ابعاد امنیت و امنیت اقتصادی.....

ج) بارور کردن استعدادهای طبیعت برای پیشرفت زندگی بشر.....	۱۸۴
فصل سوم: هدف‌های عملیاتی نظام اقتصادی اسلام.....	۱۸۹
وضعیت مطلوب متغیرهای کلان در اقتصاد متعارف.....	۱۹۱
وضعیت مطلوب متغیرهای کلان از دیدگاه اسلامی.....	۱۹۳
هدف‌های عملیاتی متناسب با عدالت اقتصادی.....	۱۹۴
هدف‌های عملیاتی متناسب با امنیت اقتصادی.....	۱۹۴
هدف‌های عملیاتی متناسب با امنیت اقتصادی داخلی.....	۱۹۵
هدف‌های عملیاتی متناسب با امنیت اقتصادی خارجی.....	۱۹۶
فصل چهارم: ارتباط هدف‌ها و مقایسه آن با هدف‌های نظام سرمایه‌داری.....	۱۹۹
هدف‌های اقتصادی و معنوی نظام اقتصادی اسلام.....	۲۰۱
هدف‌های نظام اقتصادی و هدف‌های سایر نظام‌های اسلامی.....	۲۰۳
تفاوت هدف‌های بنیانی نظام اقتصادی اسلام و سرمایه‌داری.....	۲۰۴
۱. تفاوت در هدف غایی.....	۲۰۵
۲. تفاوت در هدف‌های غیراقتصادی.....	۲۰۶
۳. تفاوت در مفهوم سعادت و رفاه مادی فرد.....	۲۰۶
۴. تفاوت در اهمیت عدالت در مقابل رشد.....	۲۰۷
بخش سوم: اصول راهبردی.....	۲۰۹
مقدمه.....	۲۱۱
فصل اول: حاکمیت مصالح فرد و جامعه در حوزه اقتصاد.....	۲۱۳
مفهوم مصلحت.....	۲۱۵
مصلحت فرد.....	۲۱۸
تعریف نیاز و رابطه آن با مصلحت.....	۲۱۹
مصلحت جامعه.....	۲۲۷
نقش مصلحت در تنظیم رفتارها و روابط مردم.....	۲۲۸
نقش مصلحت در تنظیم روابط حکومت با مردم.....	۲۲۹
تزامن احکام و مصالح.....	۲۳۱

۱. تراحم احکام	۲۳۳
۲. تراحم بین مصالح نظام	۲۳۴
۳. تراحم احکام و مصالح	۲۴۰
۳-۱. تراحم بین مصالح نظام و احکام تکلیفی الزامی	۲۴۱
۳-۲. تراحم بین مصالح نظام و احکام تکلیفی غیر الزامی	۲۴۱
حکم حکومتی و مصلحت	۲۴۴
فصل دوم: آزادی ها و مسئولیت های اقتصادی مردم	۲۴۵
مفهوم آزادی از دیدگاه اسلام	۲۴۶
آزادی برای که؟	۲۴۷
آزادی از چه؟	۲۴۸
آزادی برای چه؟	۲۵۰
قلمرو آزادی	۲۵۰
الف) قلمرو آزادی در نگاه انبائی	۲۵۰
۱. حدود تکوینی	۲۵۰
۲. حدود غیر تکوینی	۲۵۰
ب) قلمرو آزادی در نگاه هنجاری (دیدگاه اسلام)	۲۵۱
فلسفه آزادی در اسلام	۲۵۲
قلمرو آزادی های اقتصادی مردم	۲۵۳
نسبت آزادی با مسئولیت	۲۵۵
مسئولیت های اقتصادی مردم	۲۵۶
رعایت قوانین حکومتی اسلام	۲۵۷
کمک به تحقق هدف های نظام اقتصادی اسلام	۲۵۹
مسئولیت مردم نسبت به اموال خود	۲۶۱
مسئولیت مردم نسبت به اموال یکدیگر	۲۶۳
احترام مال مسلم برای دولت	۲۶۵
کمک به رفع فقر	۲۶۸
پرداخت حقوقی که به مال تعلق می گیرد	۲۶۸
مسئولیت آباد نمودن زمین	۲۶۹

فصل سوم: دولت در نظام اقتصادی اسلام.....	۲۷۱
جایگاه دولت در نظام اقتصادی اسلام (دولت مصالح).....	۲۷۶
استدلال بر جایگاه دولت.....	۲۷۷
۱. فلسفه احکام و قوانین اسلام: تحقق مصلحت.....	۲۷۷
۲. اصل اولی: عدم ولایت.....	۲۸۱
مبنای «انسان‌شناختی» اصل عدم ولایت.....	۲۸۲
۱. آزادی فطری.....	۲۸۳
۲. خلافت مطلق الهی انسان.....	۲۸۳
تقریر «فقهی» اصل عدم ولایت.....	۲۸۴
۲. اصل ولایت دولت در محدوده مصالح.....	۲۸۵
نتیجه: ولایت در محدوده مصالح.....	۲۸۷
نقش دولت و مردم در تحقق مصالح جامعه.....	۲۸۹
وظایف دولت اسلامی (تحلیل عقلی براساس مصلحت).....	۲۹۰
۱. ارائه طرح عملی نظام اقتصادی اسلام.....	۲۹۱
۲. وضع قوانین و آیین‌نامه‌های اجرایی.....	۲۹۱
۳. سیاست‌گذاری.....	۲۹۲
۴. برنامه‌ریزی.....	۲۹۲
۵. اجرای قوانین و سیاست‌ها و برنامه‌ها.....	۲۹۲
۶. نظارت بر حسن اجرا و مجازات متخلفان.....	۲۹۳
۷. تصدی.....	۲۹۳
اندازه دولت اسلامی.....	۲۹۵
منابع مالی دولت.....	۲۹۷
۱. انفال.....	۲۹۷
۲. خمس.....	۲۹۸
۳. زکات.....	۲۹۸
۴. جزیه.....	۲۹۹
۵. خراج.....	۲۹۹
۶. مالیات‌های حکومتی.....	۲۹۹

۳۰۰	۷. سایر درآمدها
۳۰۰	ویژگی‌های ساختار درآمدهای دولت
۳۰۲	اختیارات دولت اسلامی
۳۰۳	اول. گرفتن انواع مالیات
۳۰۳	دوم. اداره انقال و مشترکات
۳۰۵	سوم. تعیین مرزهای مالکیت دولتی و خصوصی
۳۰۵	۱. محدود یا ممنوع ساختن اسباب تملک
۳۰۶	۲. کنترل بازار
۳۰۶	۳. گرفتن مالیات‌های جدید
۳۰۷	فصل چهارم: مالکیت مختلط
۳۱۱	تعریف مالکیت (اعت، فلسفه و حقوق)
۳۱۳	ویژگی‌های مالکیت
۳۱۴	فلسفه مالکیت
۳۱۶	اقسام مالکیت
۳۱۷	۱. مالکیت خصوصی، هدف‌ها، اسباب و حدود
۳۱۷	دلایل پذیرش مالکیت خصوصی در اسلام
۳۱۸	اسباب مالکیت خصوصی
۳۲۰	حدود مالکیت خصوصی
۳۲۰	الف) حدود شرعی
۳۲۰	۱. حدود مالک
۳۲۰	۲. حدود ملک
۳۲۰	۳. حدود اسباب تملک
۳۲۱	۴. حدود آثار تملک
۳۲۱	۵. واجباتی که بر عهده مالک است
۳۲۱	ب) حدود حکومتی
۳۲۲	فلسفه حدود مالکیت خصوصی
۳۲۳	۱. رعایت مصالح مالک
۳۲۳	۲. رعایت مصالح فرد یا افراد دیگر

۳۲۴	۳. رعایت مصالح اجتماعی.....
۳۲۶	۲. مالکیت عمومی.....
۳۲۶	انواع مالکیت عمومی.....
۳۲۶	۱. مالکیت جمیع مسلمانان.....
۳۲۷	۲. مالکیت گروهی از مسلمانان.....
۳۲۸	فلسفه مالکیت عمومی.....
۳۲۸	۳. مالکیت امام و دولت اسلامی.....
۳۲۹	انواع اموالی که در اختیار دولت اسلامی است.....
۳۳۰	فلسفه مالکیت امام و دولت اسلامی.....
۳۳۰	۱. تأمین مالی حکومت.....
۳۳۰	۲. حفظ استقلال دولت.....
۳۳۰	۳. تحقق عدالت اقتصادی در جامعه.....
۳۳۱	ضوابط تبدیل مالکیت‌ها به یکدیگر.....
۳۳۱	۱. تبدیل مالکیت دولتی به خصوصی.....
۳۳۱	الف) از طریق فروش.....
۳۳۲	ب) اجاره به شرط تملیک.....
۳۳۲	ج) جعاله.....
۳۳۲	د) هبه.....
۳۳۳	ه) احیا.....
۳۳۳	و) حیازت.....
۳۳۵	۲. تبدیل مالکیت خصوصی به دولتی.....
۳۳۵	الف) فروش.....
۳۳۵	ب) هبه.....
۳۳۵	ج) وقف و وصیت.....
۳۳۶	د) بایر شدن اراضی آباد.....
۳۳۶	ه) رها کردن و کوچ کردن مالک اراضی.....
۳۳۷	و) فوت مالک و نداشتن وارث.....
۳۳۹	فصل پنجم: توزیع ثروت‌ها و درآمدها در نظام اقتصادی اسلام.....

۳۳۹.....	الف) نظریه توزیع کارکردی.....
۳۳۹.....	ب) نظریه توزیع شخصی.....
۳۶۲.....	توزیع ثروت و درآمد از دیدگاه اسلام.....
۳۶۳.....	اصول توزیع ثروت‌ها و درآمدها.....
۳۶۶.....	۱. حق نیازمندان در اموال ثروت‌مندان.....
۳۶۹.....	۲. حق نیازمندان در بیت‌المال.....
۳۷۱.....	توازن اقتصادی از دیدگاه اسلام.....
۳۷۳.....	راهبردهای توزیع عادلانه ثروت‌ها و درآمدها.....
۳۷۳.....	مقدمه اول: روش طرح بحث.....
۳۷۴.....	مقدمه دوم: نقش دولت و بخش خصوصی در تأمین فقیران.....
۳۷۹.....	الف) نظریه توزیع قبل از تولید.....
۳۸۱.....	ب) نظریه توزیع بعد از تولید.....
۳۸۱.....	۱. روش‌های پرداخت به عوامل تولید.....
۳۸۲.....	۲. نظریه ارزش و توزیع کارکردی.....
۳۸۳.....	الف) مالیت عرفی.....
۳۸۳.....	ب) مالیت شرعی.....
۳۸۴.....	۳. نظریه توزیع شخصی.....
۳۸۵.....	الف) عوامل تعیین کننده نرخ پاداش.....
۳۸۵.....	ب) توزیع عوامل تولید بین اشخاص.....
۳۸۷.....	ج) توزیع مجدد درآمدها.....
۳۸۷.....	فلسفه توزیع مجدد.....
۳۸۸.....	سیاست‌های توزیع مجدد.....
۳۸۸.....	الف) سیاست‌های تکلیفی.....
۳۸۸.....	۱. خمس.....
۳۸۸.....	۲. زکات مال.....
۳۸۸.....	۳. زکات بدن (فطریه).....
۳۸۹.....	۴. کفارات مالی.....
۳۸۹.....	ب) سیاست‌های تشویقی.....

۱. صدقه دادن.....	۳۹۰
۲. وقف.....	۳۹۰
۳. قرض.....	۳۹۱
۴. عاریه.....	۳۹۱
همسویی رشد و عدالت.....	۳۹۲
الف) مکانیزم‌های خودکار رشد عدالت‌محور.....	۳۹۲
مشارکت در سود در بازار عوامل.....	۳۹۳
مشارکت در سود در بازارهای مالی.....	۳۹۴
وجود فیلتر اخلاقی در بازارها.....	۳۹۵
حاکمیت حقوق اسلامی بر بازارها.....	۳۹۵
ب) وجود بخش سوم فعال در اقتصاد اسلامی.....	۳۹۵
ج) سیاست‌های اقتصادی دولت.....	۳۹۶
توزیع در نظام اقتصادی سرمایه‌داری و اسلامی.....	۳۹۷
فصل ششم: تحریم ربا (بهره).....	۴۰۱
مبانی و ادله تجویز بهره در نظام سرمایه‌داری.....	۴۰۳
دلیل عقلی مبتنی بر مبانی بینشی.....	۴۰۳
دلایل عقلی براساس حقوق فردی.....	۴۰۴
دلایل عقلی براساس فواید اجتماعی.....	۴۰۵
۱. نرخ بهره، اطلاع‌رسانی، تسهیل تصمیم‌ها.....	۴۰۵
۲. نرخ بهره و تخصیص اعتبارها.....	۴۰۶
۳. بهره، عامل رشد اقتصادی.....	۴۰۶
ملاحظه‌ها.....	۴۰۷
ربا از دیدگاه اسلام.....	۴۰۹
تعریف ربا و انواع آن.....	۴۱۱
فلسفه تحریم ربای قرضی.....	۴۱۳
اثر حذف ربا بر رفتارهای اقتصادی و تحلیل‌های کلان.....	۴۱۷
فصل هفتم: رقابت و تعاون.....	۴۱۹
مفهوم رقابت در نظام سرمایه‌داری.....	۴۱۹

کارکردهای رقابت.....	۴۲۰
۱. رقابت به عنوان فرایند بازگشت به تعادل.....	۴۲۰
۲. رقابت کامل به عنوان یک ساختار در وضعیت تعادلی.....	۴۲۱
۳. رقابت به عنوان فرایند تخریب خلاق.....	۴۲۲
۴. رقابت به عنوان فرایند مستمر بازار.....	۴۲۲
۱. ایجاد نظام اطلاع رسانی و وحدت و انسجام میان فعالیت های پراکنده اقتصادی.....	۴۲۳
۲. خلاقیت و اکتشاف بهترین ها.....	۴۲۴
۳. ایجاد و ترویج رفتار عقلایی.....	۴۲۵
عدم سازگاری رقابت داروینستی با آموزه های اسلامی.....	۴۲۵
رقابت و تعاون در خیرات.....	۴۲۷
۱. رقابت در خیرات.....	۴۲۷
۲. تعاون بر نیکی و تقوا.....	۴۲۸
مفهوم خیرات.....	۴۲۹
رقابت و تعاون در نظام اقتصادی اسلام.....	۴۳۰
الف) رقابت و تعاون در بخش سوم نظام اقتصادی اسلام.....	۴۳۰
ب) رقابت و تعاون در بخش خصوصی.....	۴۳۳
احکام و قواعد اخلاقی سالم سازی رقابت و تعاون.....	۴۳۷
احکام و قواعد حقوقی سالم سازی تعاون و رقابت.....	۴۳۸
الف) عدالت.....	۴۳۸
ب) رضایت و آزادی اختیار در قراردادهای.....	۴۴۰
ج) علم به ویژگی های مورد معامله و قرارداد.....	۴۴۰
د) وجوب وفا به عهد و عقد و شرط های ضمن عقد.....	۴۴۱
ه) صداقت در معاملات و قرار دادهای.....	۴۴۲
و) قاعده نفی ضرر.....	۴۴۳
ز) قاعده اتلاف.....	۴۴۴
ح) حرمت احتکار.....	۴۴۴
ط) حرمت ربا.....	۴۴۵

۴۴۵	ی) حرمت کم‌فروشی
۴۴۶	م) وجوب رعایت مصالح نظام
۴۴۸	نتیجه

بخش چهارم: اخلاق اقتصادی و کارکرد آن در نظام اقتصادی اسلام..... ۴۴۹

۴۵۱	مقدمه
-----	-------

فصل اول: مفهوما و کلیات ۴۵۷

۴۵۷	مفهوم اخلاق و فرق آن با حقوق
-----	------------------------------

۴۵۸	اخلاق اقتصادی
-----	---------------

۴۶۰	فرق اخلاق و حقوق
-----	------------------

۴۶۰	مفهوم سعادت
-----	-------------

۴۶۲	انگیزه رفتارهای اقتصادی
-----	-------------------------

۴۶۲	الف) سعادت فرد و انگیزه کسب درآمد
-----	-----------------------------------

۴۶۲	۱. حلال بودن
-----	--------------

۴۶۳	۲. دوری از کفر
-----	----------------

۴۶۴	۳. عدم تضییع
-----	--------------

۴۶۵	۴. دوری از حب مال
-----	-------------------

۴۶۵	ب) انگیزه‌های صرف درآمد
-----	-------------------------

۴۶۷	ج) اصناف مردم از جهت انگیزه فعالیت اقتصادی
-----	--

فصل دوم: اخلاق اقتصادی اسلام ۴۶۹

۴۷۰	الف) اخلاق اقتصادی در عرصه رابطه انسان با خدا
-----	---

۴۷۰	۱. توکل بر خداوند در مقابل توکل به غیر خدا
-----	--

۴۷۰	مفهوم
-----	-------

۴۷۱	اهمیت
-----	-------

۴۷۱	آثار
-----	------

۴۷۳	پاسخ به یک شبهه
-----	-----------------

۴۷۳	تحلیل اقتصادی
-----	---------------

۴۷۴	۲. شکر در مقابل کفران نعمت
-----	----------------------------

۴۷۴	 مفهوم
۴۷۵	 اهمیت
۴۷۶	 آثار شکر
۴۷۷	 تحلیل اقتصادی
۴۷۷	 ۳. رضا به قضای الهی
۴۷۷	 مفهوم قضا و قدر
۴۷۸	 مفهوم رضا به قضای الهی
۴۷۹	 اهمیت
۴۷۹	 آثار
۴۸۰	 قضا و قدر الهی در روزی
۴۸۱	 آثار رضای به تقدیر روزی
۴۸۱	 تحلیل اقتصادی
۴۸۲	 ۴. دعا و طلب خیر کردن از خداوند
۴۸۲	 اهمیت
۴۸۴	 آثار
۴۸۴	 تحلیل اقتصادی
۴۸۵	 ۵. رعایت تقوا
۴۸۵	 مفهوم و اهمیت
۴۸۶	 اهمیت
۴۸۶	 آثار
۴۸۸	 تحلیل اقتصادی
۴۸۹	 ۶. سایر رفتارهای عبادی
۴۹۱	 (ب) اخلاق اقتصادی در عرصه رابطه انسان با اموال
۴۹۱	 ۱. زهد در مقابل وابستگی به دنیا
۴۹۱	 مفهوم
۴۹۲	 اهمیت
۴۹۳	 آثار
۴۹۴	 تحلیل اقتصادی

۴۹۵	۲. قناعت در مقابل حرص
۴۹۵	مفهوم
۴۹۵	اهمیت
۴۹۵	آثار
۴۹۶	تحلیل اقتصادی
۴۹۷	۳. اقتصاد در معیشت در مقابل اسراف و تبذیر
۴۹۷	مفهوم
۴۹۹	اهمیت
۴۹۹	آثار
۵۰۰	تحلیل اقتصادی
۵۰۱	۴. روحیه کار و تلاش و پرهیز از تنبلی
۵۰۱	اهمیت
۵۰۲	آثار
۵۰۳	تحلیل اقتصادی
۵۰۴	ج) اخلاق اقتصادی در عرصه رابطه انسان با انسان‌های دیگر
۵۰۴	۱. انصاف
۵۰۴	مفهوم
۵۰۴	اهمیت
۵۰۵	آثار
۵۰۵	تحلیل اقتصادی
۵۰۷	۲. رفق و مدارا
۵۰۷	مفهوم
۵۰۸	اهمیت
۵۰۸	آثار
۵۰۹	تحلیل اقتصادی
۵۱۰	۳. احسان
۵۱۰	مفهوم
۵۱۱	اهمیت

۵۱۱	آثار
۵۱۳	تحلیل اقتصادی
۵۱۵	۴. مواسات در اموال
۵۱۵	مفهوم
۵۱۵	اهمیت
۵۱۶	آثار
۵۱۷	تحلیل اقتصادی
۵۱۷	۵. صداقت
۵۱۷	مفهوم
۵۱۸	اهمیت
۵۱۸	آثار
۵۱۹	تحلیل اقتصادی
۵۲۰	۶. وفای به عهد
۵۲۰	مفهوم
۵۲۰	اهمیت
۵۲۲	آثار
۵۲۲	تحلیل اقتصادی
۵۲۲	۷. امانتداری
۵۲۲	مفهوم
۵۲۳	اهمیت
۵۲۴	آثار
۵۲۴	تحلیل اقتصادی
۵۲۴	۸. جود و سخاوت
۵۲۴	مفهوم
۵۲۵	اهمیت
۵۲۶	آثار
۵۲۷	تحلیل اقتصادی
۵۲۷	۹. حُسن خُلق

۵۲۷	 مفهوم
۵۲۸	 اهمیت
۵۲۸	 آثار
۵۲۸	 تحلیل اقتصادی
۵۳۱	 فصل سوم: کارکرد اخلاق اقتصادی در نظام اقتصادی اسلام
۵۳۱	 الف) کارکرد اخلاق اقتصادی اسلام در بخش دولتی
۵۳۲	 ۱. حمایت خداوند از دولت
۵۳۲	 ۲. برخورداری از پشتیبانی مردم
۵۳۲	 ۳. تخصیص بهینه منابع
۵۳۳	 ۴. کاهش فساد اقتصادی در دولت
۵۳۳	 ب) کارکرد اخلاق اقتصادی اسلام در بخش خصوصی
۵۳۳	 ۱. رونق اقتصادی و کاهش فقر
۵۳۴	 ۲. افزایش امنیت اقتصادی
۵۳۴	 ۳. عادلانه شدن قیمت‌ها و دستمزدها در بازارها
۵۳۵	 ۴. کاهش آثار منفی خارجی
۵۳۶	 ۵. افزایش اعتماد در بازار
۵۳۶	 ۶. سهولت دسترسی به اطلاعات درست
۵۳۷	 ج) کارکرد اخلاق اقتصادی اسلام در بخش سوم
۵۳۷	 نتیجه
۵۳۹	 فصل پایانی: مقایسه نتیجه‌ها
۵۳۹	 الف) هم‌آهنگی و سازگاری هدف‌ها، مبانی بینشی و اصول راهبردی نظام اقتصادی اسلام
۵۴۰	 ب) تقابل دو نظام در مبانی، هدف‌ها، راهبردها و اخلاق
۵۴۵	 کتابنامه
۵۴۵	 ۱. کتاب‌های فارسی
۵۵۶	 ۲. کتاب‌های عربی

۵۶۱..... ۳. مقالات.....

۵۶۳..... ۴. کتاب‌های لاتین.....

۵۶۵..... فهرست آیات.....

۵۸۳..... فهرست روایات.....

۵۸۵..... نمایه.....

۵۹۳..... نمایه موضوعی.....

www.ketab.ir

پیشگفتار

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و استقرار نظامی براساس آموزه‌ها و احکام آن در ایران از یک‌سو و شکست مکتب‌های بشری و ناکامی نظام‌های گوناگون اجتماعی در تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان از سوی دیگر، بر گستره انتظار بشر از اسلام افزوده است.

انتظار آن است که اسلام به‌عنوان دین هدایت فرد و اداره جامعه تبیین، نظام‌های اجتماعی آن ترسیم و دیدگاه آن در مواجهه با یافته‌های علوم انسانی و مکتب‌های بشری، با منطقی مستدل و مستند ارائه گشته، بینش‌ها، ارزش‌ها و منش‌های دینی متدینان آسیب‌شناسی و ساخت قدیمی دین از پیرایه‌های موهوم و موهون، پیراسته شود.

تحقق این امور، پژوهشی دقیق، جامع و سامان‌مند پیرامون کشف و بازآفرینی آموزه‌های اسلام و نظام‌های اجتماعی آن و هم‌تی والا و تلاشی شایسته و روزآمد را می‌طلبد و این امر بدون تأسیس نهادهای پژوهشی و آموزشی محض و کارآمد میسر نیست.

بدین منظور پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که نهادی علمی و غیرانتفاعی است در قالب پنج پژوهشکده حکمت اسلامی، دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانش‌نامه‌نگاری دینی و شانزده گروه علمی تخصصی در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشکده نظام‌های اسلامی، که مشتمل بر پنج گروه، اقتصاد، فقه و

حقوق، سیاست، اخلاق و مدیریت اسلامی است، به‌طور خاص با مطالعه نظامات اجتماعی، هدف‌های زیر را تعقیب می‌کند:

۱. کشف و طراحی نظام‌های سیاسی، حقوقی و اقتصادی اسلام؛
 ۲. تحقیق و تبیین عالمانه مبانی و مباحث اساسی نظامات اجتماعی اسلام و ارائه الگوهای کاربردی در قلمرو آن؛
 ۳. آسیب‌شناسی نظری و کاربردی نظام جمهوری اسلامی ایران و مدد رسانی به متولیان امور و بسترسازی برای تحقق کامل‌تر نظام‌های اسلامی؛
 ۴. تحقیق در باب مسائل مستحدثه به انگیزه گره‌گشایی در زمینه نیازهای نوپدید فقهی؛
 ۵. پاسخ‌گویی به شبهات مطرح در باب فقه و نظام‌های سیاسی، حقوقی و اقتصادی اسلام؛
 ۶. شناخت و نقد علمی مکاتب‌ها و نظامات معارض.
- تحقیق حاضر که نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند آقای دکتر سید حسین میرمیزی در گروه اقتصاد پژوهشکده نظام‌های اسلامی است، به موضوع نظام اقتصادی اسلام می‌پردازد.
- در این تحقیق، مبانی، اهداف، اصول راهبردی و اخلاقی نظام اقتصادی اسلام تبیین گشته و تفاوت‌ها و مزیت‌های این نظام نسبت به نظام اقتصادی سرمایه‌داری بیان شده است.
- فرضیه تحقیق آن است که «نظام اقتصادی اسلام دارای مبانی، اصول راهبردی و آموزه‌های اخلاقی هماهنگ با اهداف عدالت و امنیت اقتصادی و بارور کردن استعدادهای طبیعت است.»
- نویسنده تلاش نموده است به روش عقلی و نقلی با استفاده از آیات و روایات، این فرضیه را اثبات نماید.
- ارائه تعریفی جدید از نظام اقتصادی اسلام و تبیین آن در ساختاری جدید در قالب مبانی، اهداف، اصول راهبردی و اخلاق و نوآوری‌های متعدد در اجزای بحث از ویژگی‌هایی است که این کتاب را از کتاب‌های نظیر خود ممتاز ساخته است.

امروزه که از سویی نظام‌های اقتصادی سرمایه‌داری و سوسیالیستی در تأمین همزمان رشد و عدالت شکست خورده‌اند و از سوی دیگر کشور اسلامی ایران در دهه پیشرفت، عدالت و معنویت قرار دارد و مسئولین به فرمان رهبری درصدد تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت می‌باشند، انجام چنین تحقیقی و ارائه آن به جامعه علمی و مدیریتی کشور ضرورتی دوچندان می‌یابد.

از محقق ارجمند که افزون بر تحصیلات عالی حوزه و دانشگاه، آثار علمی ارزنده‌ای در عرصه اقتصاد اسلامی دارند و از شورای علمی گروه اقتصاد به‌ویژه ارزیابان تحقیق حجج اسلام دکتر مجید رضایی، دکتر سید عباس موسویان که با مطالعه و راهنمایی‌هایشان بر غنای اثر افزوده‌اند و از سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که زحمت آماده‌سازی، انتشار و توزیع اثر را برعهده داشتند، تقدیر و تشکر می‌شود.

گروه اقتصاد

پژوهشکده نظام‌های اسلامی

مقدمه

در قرن بیستم، کشورهای جهان در دو بلوک شرق و غرب، دو نظام اقتصادی متضاد را تجربه کردند؛ بلوک شرق با رهبری اتحاد جماهیر شوروی سابق دارای نظام اقتصاد سوسیالیستی و بلوک غرب با پرچمداری انگلستان و سپس آمریکا دارای نظام اقتصاد سرمایه‌داری بودند. کشورهای اسلامی نیز که نظام اقتصادی مستقلی نداشتند، خورده‌خود در این دسته‌بندی به یکی از دو بلوک مزبور متمایل بودند.

با ظاهر شدن ناکارآمدی نظام اقتصادی مبتنی بر اصول مارکسیسم، نظام اقتصادی سرمایه‌داری در ظاهر به عنوان کارآمدترین الگو و با شعار جهانی شدن اقتصاد پیش روی جهانیان قرار گرفت. این نظام که مبتنی بر اصولی همچون دنیسم، فردگرایی، اصالت ماده، فایده‌گرایی، رقابت به انگیزه نفع شخصی و ... است، بی‌اعتنا به معنویت و اخلاق و مفهوم‌های اصیل و ارزشمندی همچون عدالت اجتماعی و دیگرخواهی، کسب سود بیشتر و رشد اقتصادی را هدف فرد و جامعه انسانی دانسته و با ادعای طبیعی و فطری بودن اصول و هدف‌های خود، داعیه جهانی شدن دارد.

با نیم‌نگاهی به نتایج اجرای این نظام اقتصادی در طول بیش از دو قرن، عدم توفیق آن در رساندن انسان و جوامع انسانی، حتی به هدف‌های مادی اعلان شده در این مکتب، قابل مشاهده است. افزون بر این، تضاد مبانی و هدف‌های آن با آموزه‌ها و احکام مکتب نجات‌بخش اسلام، واضح و بدیهی است.

دین اسلام با مبانی جهان‌شناختی عمیق و صحیح و نگرش جامع و همه‌جانبه به تمام ابعاد مادی و معنوی، و فردی و اجتماعی انسان‌ها، برنامه زندگی آنان را برای دستیابی به سعادت دنیا و آخرت ارائه کرده است. اسلام، دینی ابدی است که دارای نظام‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی مبتنی بر بیش‌ها و ارزش‌های الهی و برخاسته از وحی است. وظیفه عالمان دین، استنباط نظام‌های اسلامی، ارائه آنها به روش علمی، مقایسه آنها با سایر نظام‌های غیر اسلامی و تبیین تفاوت‌ها و مزیت‌های نظام‌های اسلامی است. این کتاب به دنبال انجام چنین وظیفه‌ای است.

هدف این کتاب، تبیین مبانی و اصول راهبردی و آموزه‌های اخلاقی نظام اقتصادی اسلام و اثبات هماهنگی این امور با یکدیگر در جهت هدف‌های نظام اقتصادی اسلام یعنی عدالت، امنیت و بارور کردن استعدادهای طبیعت است.

افزون بر این، در این کتاب تلاش شده است تفاوت‌ها و مزیت‌های نظام اقتصادی اسلام نسبت به نظام اقتصاد سرمایه‌داری بیان شود.

این کتاب مشتمل بر یک فصل مقدماتی و چهار بخش و فصل پایانی است. در فصل مقدماتی، مفهوم و ویژگی‌ها و جایگاه نظام اقتصادی اسلام بیان شده است. بخش اول به مبانی بینشی و بخش دوم به هدف‌های نظام اقتصادی اسلام می‌پردازد. در بخش سوم اصول راهبردی مورد بحث قرار گرفته. در بخش چهارم اخلاق اقتصادی اسلامی و نقش آن در کارکرد نظام اقتصادی اسلام بیان می‌شود و فصل پایانی به مقایسه مبانی و هدف‌های دو نظام اقتصادی اسلام و سرمایه‌داری می‌پردازد.

در خاتمه، همه اندیشمندان و متخصصان در این زمینه را به نقد مطالب این کتاب دعوت می‌نمایم و امیدوارم این کتاب قدمی هرچند کوتاه در پیشبرد مطالعات اقتصاد اسلامی محسوب گشته و مورد رضایت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) قرار گیرد.

سیدحسین میرمعزی

عضو هیئت علمی گروه اقتصاد